

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”
Кафедра української філології та загального мовознавства

СЛОБОЖАНСЬКА БЕСЕДА – 7

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

(6 листопада 2013 р., м. Луганськ)

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013

УДК 811.161.2(063)
ББК 81.2Укр
С48

Рецензенти:

Горошкіна О. М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Ігнат'єва С. Є. – кандидат філологічних наук, професор Інституту гуманітарних проблем ДВНЗ „Національний гірничий університет”.

С 48 Слобожанська беседа – 7. У мові-любові Тарасове слово : зб. ст.: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (6 листоп. 2013 р., м. Луганськ) / за ред. проф. К. Д. Глуховцевої. – Вип. VII. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 280 с.

Цей збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Слобожанська беседа – 7”, на якій відбувся обмін результатами наукових досліджень та досвідом вивчення Шевченкової мови, висвітлення образу Великого Кобзаря в українській художній літературі, зокрема у творчості письменників Луганщини, збереження та фіксація інформації, записаної від інформантів старшого покоління, а також розгляд актуальних проблем вітчизняного й зарубіжного мовознавства у світлі відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

Видання прислужиться науковцям, учителям, студентам, учням шкіл усіх типів, абітурієнтам, широкому колу читачів.

УДК 811.161.2(063)
ББК 81.2Укр

*Рекомендовано до друку Вченюю радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 4 від 29 листопада 2013 р.)*

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013

ЗМІСТ
**ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СЛОБОЖАНЩИНА.
ВЕЛИКИЙ КОБЗАР У РОЗПОВІДЯХ І СПОГАДАХ.
ШЕВЧЕНКО І НАРОДНЕ СЛОВО**

Глуховцева К. Д. Мовна практика Тараса Шевченка і напрями формування загальнонаціональних норм української мови.....	9
Авдійчук К. Постать Шевченка в спогадах моєї бабусі.....	18
Биковська К. „Кобзар” Тараса Шевченка у нашому домі.....	20
Вакуленко Х. Невмируше слово Шевченка.....	22
Глуховцева І. Я. Де живуть земляки Кобзаревої Катерини?..	25
Дзюба К. У спадок дітям.....	26
Зенкова В. Творчість Тараса Шевченка (<i>на матеріалах спогадів родини Бондаревих</i>).....	28
Ілюшина К. О. Кобзар та народне слово.....	30
Каторгіна Д. Тарас Шевченко устами своїх послідовників...	32
Клименко Т. Мовний портрет Великого Кобзаря в розповідях його сучасників.....	34
Колеснік О. „Кобзарик” Тараса Шевченка в розповідях та спогадах наших земляків.....	37
Ляшова М. Спогади про Тараса Шевченка.....	39
Малахова Н. Ім’я Великого Кобзаря в культурній спадщині України та світу.....	41
Маруневич Я. Шевченкове ім’я на Сватівщині.....	44
Неживий О. І. Тарас Шевченко і Луганщина.....	45
Онуфрійчук В. Українські митці про Тараса Шевченка.....	49
Орлова А. Чи бути пам’ятнику Шевченку в Стаханові?.....	51
Пінчук Т. С. Сила Шевченкового слова.....	56
Почтаренко Ю. Шевченкові думки переживуть віки.....	58
Спірідонова А. В. Тарас Шевченко в житті й творчості Бориса Грінченка.....	61
Страмцова О. Шевченкові думки переживуть віки.....	65
Тодуряк Л. Ім’я Великого Кобзаря на карті Донбасу.....	67

Отя
творча с
становле
вагомою

1. I
Сталкер,

ОСОБІ
Як
його мов
доповнє
Київські
внутрішні
народної
інших д
побутових
позначає
(типу в
соловмі
замість
новозак
Паращу
слава!!!

У
Катери
некай л
Тойді з
мою Mc
У
окремі
Зокрем
[и]: лед

Ганна Скрипини

(ДВНЗ „Національний гірничий університет”
ДІЕСЛОВА ЕМОЦІЙНОЇ ДІЇ У ПОЕЗІЇ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У поетичному полі Тараса Шевченка простежується активне вживання емоційно-оцінних дієслів. Вони становлять основу експресивно забарвлених поетичного тексту Великого Кобзаря. У мовознавстві другої половини ХХ століття помітно активізувалося вивчення семантики діесловів.

У сучасній українській літературній мові діеслови досліджували В. Русанівський, І. Вихованець, К. Городенська, А. Загінсько, Н. Бойко, Н. Іваницька, В. Білоноженко, М. Мірченко, Т. Білевич, М. Голянич, М. Навальна, О. Леута, І. Овчинікова, А. Шумейкіна, О. Леонтьєва та ін.

Семантико-сintаксичні структури в поезії Тараса Шевченка формують предикати, що стосуються емоційно-психологічної сфери й виражаються діесловами на зразок *гніватися, знервуватися, заспокоюватися, засумувати, сквилюватися, зворушуватися, злютуватися, зрадити, зоскнити, сердитися, розсердитися, лютувати, шаленіти, злитися, збуджуватися, стривожитися тощо*. Вони становлять окрему функційно-семантичну групу. Українські мовознавці наведено діеслові в предикатній функції послідовно оцінюють як „процеси”. „Діеслови емоційного впливу можуть позначати свідому, цілеспрямовану дію: афективний тиск на адресата може входити в наміри суб’єкта” (Н. Арутюнова). Уважаємо, що наведена семантична група дієслів може функціонувати як „процес” лише на підставі ознак динамічності та фазовості, у польовій структурі аналізованих предикатів такі одиниці займають маргінальне становище.

Наша мета – виокремити діеслову емоційної дії в поетичних творах Шевченка, проаналізувати їхнє стилістичне та семантичне забарвлення. Діеслови емоційної дії не тільки конотативно називають дію та виражают ставлення до неї, а й через дію емоційно, образно передають події, характеризують

суб’єкта мовлення. На нашу думку, саме семантика діеслів у поетичному полі Тараса Шевченка містить сему оцінки.

Тарас Григорович Шевченко – це великий письменник українського народу, це художник та політичний діяч, це людина трагічної долі; людина, яка збагатила українську поезію новими життєвими темами та ідеями; це політичний та громадський діяч, фольклорист та етнограф. Його шедеврам не зналося ціни. Шевченко нікого не наслідує. Творчо переживає в собі численні історичні події, він далеко відходить від своїх попередників силою свого таланту, відчуттям того, що є частиною козацтва. Його творіння мали величезне значення – пробуджували національну свідомість народу, „розплющував заспілені очі, та промивав їх кришталевою водою”, збагачував літературу, доносив всю ліричну та тяжку долю до кожного серця українця. А яке у нього було те „слово”? Одне слово – то ранить душу, то пригорне до себе як мати немовля, заспокоїть чи надасть зусиль. Поезію та прозу Тараса Шевченка можна читати безкінечно, з кожним разом усе більше та більше заглиблюючись у проблематику твору. Без нього не можливо навіть уявити сьогодення, його творчість невмируща. З часом відбуваються зміни. А чи й досі твори Тараса Шевченка такі ж популярні та мають таке ж величезне значення, чи кожен громадянин України знається на творчості Великого поета? Якщо б твори не були обов’язковою навчальною програмою, чи всі би знали автора таких великих та сильних духом творів, як „Катерина”, „Назар Стодоля”, „Гамалія”? Проблема в тому, що для сучасної молоді більш цікаво читати фантастику чи комікси, мало хто читає історичні твори. Але не можна говорити про те, що ніхто не звертається до великого поста, ні, навпаки, він є центром дослідження розвитку і історичних подій, і літератури.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що кожен може проаналізувати та трактувати кожний твір Шевченка по-своєму, внести для себе чимало корисних речей та збагатити цінними скарбами свої думки, простежити взаємозв’язок між твором та життям самого Тараса, звернути увагу на те, які слова передають ту чи ту емоцію.

Отв
творча
становле
вагомою

1.1
Сталкер,

ОСОБІ

Як
його мов
доповне
Київські
внутрішні
народної
інших д
побутових
позначає
(типу «
соломля»
замість
новозаку
Паращу,
слава!!!
У
Катери
нехай л
Тойді ж
мою Ма
У
окремі
Зокрема
[и]: лед

Досліджуючи твори Тараса Шевченка, можна звернути увагу на таку особливість, як дієслова емоційної дії, які відіграють важливу роль.

Як стверджує Г. Сагач, „...Важко уявити собі життєдіяльність, духовний розвиток, творчу діяльність людини без виявлення найрізноманітніших, найтонших емоцій та їх відтінків. Важливим чинником виникнення певних емоцій слово, яке може зробити людину щасливою, або ж прикрасити її ...” [4, с. 1].

Н. Долгих виділяє 8 основних груп семантичного полідієслів емоцій, такі як „задоволення, захоплення, подив, зніяковілість, страждання, бажання, співчуття та повагу” стверджуючи, що досить однієї ліричної поезії, в якій перераховуються почуття та емоції, щоб побачити на скільки такі дієслова є досить різними [1, с. 89].

Н. Шапілова на противагу виокремлює близько 30 груп дієслів емоційної дії, зокрема „... це дієслова захоплення, задоволення, схвалення, любові, обожнювання, поваги, бажання, довіри й віри, переляку, страху, зніяковіlostі, презирства...” [6, с. 20].

Тарас Шевченко – поет великий і багатограничний. Його поезії ввибрали всю силу та чарівну простоту, поетичність та символіку, глибокий ліризм. Вони ввибрали в себе почуття та думки поета. Шевченко відчував соціальну основу найінтимніших, найприватніших конфліктів, життєвих драм долі й дає відчути нам. У світовій літературі Шевченко вирізняється багатством мови, використавши поетичні фрази, вислови, метафори, емоційні засоби та різноманітні філософських роздумів. Дієслова емоційної дії звертають на себе особливу увагу, такі як любити, *плакати, кричати, розчаровуватися, радити*. Так, у рядках твору „В казаметі” можна знайти цілі синонімічні ряди, зокрема ті, які описують журбу, та знесилення, як-от: „чого ти *плачеш* ідучи?”, „умерла *плачучи*”, „та й замовк, *зажурився*”, „тяжко *плакав, ридав*”, „*з могила застогнала*” [5, с. 352]. І таких дієслів багато, майже в кожному творі, у кожній поезії звучать вони голосно та від-

серця, доносячи звучання до нас. Ще жоден поет не зрівнявся з Тарасом Шевченком, ще жоден не зміг так, як він, яскраво передати свої почуття.

Риторичними питаннями задається великий поет у своїй поезії „Думи мої, думи мої”:

Не питали б люде – що в мене **болить?**

Не питали б, за що **проклинаю** долю,
Чого **нуджу** світом? „Нічого робить”, –

Не сказали б на сміх...

Квіти мої, діти!

Нащо вас **кохав**, нащо доглядав? [5, с. 365].

Аналізуючи цей уривок, можна помітити дієслова емоційної дії: болить, проклинаю, нуджу, кохав. У цьому випадку це дієслова експресивно негативної дії. Саме завдяки ним, читачі оцінюють стан автора, а риторичні питання підсилюють експресивність викладу думки. Найактивніше автор уживає всі часові форми дієслова. З допомогою минулого часу „На що вас кохав”, перед читачем постає питання, а чи всі почуття позаду, чи вже все забуто, чи вже зникло то кохання, саме завдяки таким оборотам Шевченко занурює й змушує задуматися майже над всіма питаннями, які розкриваються. Ти ніби занурюєшся в ту епоху, ніби сидиш поруч з автором і споглядаєш за всім, що відбувається, ніби переживаєш разом з ним.

Особливу роль відіграє риторичне питання. Н. Колотілова говорить про те, „риторичні питання виражают експресивність та високу емоційність висловлення, що полягає в контрастному конфлікті між формою та змістом. За формую ці одиниці обрамлені у питальне речення, а за змістом виражают значення повідомлення” [2, с. 232].

Отже, риторичні питання тільки підсилюють емоційність дієслів у творах Тараса Шевченка. Одне й те саме дієслово може виражати різні емоції та мати різне смислове навантаження, так, наприклад, у поемі „Катерина”:

Кохайтесь, чорнобривці,
Та не з москалями,

Отя
творча с
становле
вагомою

1. I
Сталкер,

ОСОБІ
Як
його мов
доповнє
Київські
внутрішні
народної
інших д
побутових
позначає
(типу в
соломля
замість
новозак
Паращу,
слава!!!

у
Катери
некай л
Тойді ж
мою Ма
у
окремі
Зокрема
[и]: лед

Бо москалі – чуже люде,
Роблять лихо з вами.
Москаль любити жартуючи,
Жартуючи кине [5, с. 32].

Дієслово „любити” використовують в тому випадку, коли хочуть донести найциріші почуття, коли хочуть сказати наскільки вони вміють кохати, у цьому випадку „любити” забарвлено негативним відтінком, говорячи про протилежність, про те, що москалі не вміють цього робити, лише жартуючи відкривати свої почуття. Семантичне слово „кохайтесь” синонімом до дієслова „любити” й виражено з позитивного погляду. „Кохайтесь” – дієслово емоційної дії, стилістично забарвлене та вжите в наказовій формі, ось до чого закликає автор, що почуттям треба давати правильну дорогу й в поглинати в нього повністю, а й заставатися при світлом розумі.

Отже, дієслова емоційної дії в прозових та поетических творах виконують таку роль: а) підсилюють смислове забарвлення дієслова в тексті; б) здійснюють антонімічний паралель між дієсловами, які вжиті в прямому та переносному значенні; в)узагальнюють усю експресивність та емоційність одному дієслові.

Література

1. Долгих Н. Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии / Н. Г. Долгих // Физiol. науки. – 1973. – № 1. – С. 89 – 99.
2. Колотілова Н. А. Риторика : навч. посіб. / Н. А. Колотілова. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 232 с.
3. Мала філологічна енциклопедія / укладачі Скопченко І. О., Цимбалюк Т. В. – К. : Довіра, 2007. – 478 с.
4. Сагач Г. М. Слова з емоційними відтінками значень / Г. М. Сагач // Рід. слово. – К. : Наук. думка, 1974. – № 9. – С. 36 – 44.
5. Шевченко Тарас. Кобзар / Тарас Шевченко. – К. : Радішк., 1961.
6. Шапилова Н. И. Глаголы чувства в современном русском языке / Н. И. Шапилова. – Кемерово, 1967. – С. 20.

Юлія Сотнікова
(ДВНЗ „Національний гірничий університет“)
ОБРАЗНІ ПОРІВНЯННЯ В ЩОДЕННИКОВУМУ ДИСКУРСІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що питання вивчення образних порівнянь у щоденниковому дискурсі Тараса Шевченка є дискусійним. Літературна та мистецька спадщина письменника в різні часи була актуальним предметом дослідження багатьох філологів, істориків та мистецтвознавців. Актуальність обраної проблеми полягає в тому, що саме щоденниківі записи поета є найменш вивченими. А значить, застосування образних порівнянь у щоденниках є маловживаним і маловідомим явищем.

Мета статті – визначити місце порівняння в системі зображенів художнього твору, проаналізувати функціонально-сintаксичні особливості порівнянь. Щоденник як літературне явище останнім часом живав ішов зацікавлює теоретиків літератури, про що свідчить поява наукових робіт з цього питання. Так, Богдан Рубчак, літературознавець, професор славістики Ілліонійського університету (Чикаго) у своїй статті „Живописний Шевченко” досліджує жанровість та стилістичне опрацювання записів автора: від лірики до іронії, від високої риторики до „солдатської лайки”, від витонченості до грубого сарказму. Не менш цікавим дослідженням є студія доктора філологічних наук, професора Тетяни Космеди „Ego i Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу”, яка показує багатоаспектність проблематики вивчення щоденника як літературного жанру.

Виклад основного матеріалу дослідження становить розкриття поняття образного порівняння на авторських прикладах; виокремлення місця порівняння в системі зображенів мови та визначення функцій порівняння в художньому тексті. Найчастіше порівняння тлумачиться як стилістичний прийом, завдяки якому автор зіставляє об'єкти, персони, явища. З погляду художньої вартості багатьох літературних засобів особливе місце в щоденниковому дискурсі